

Freud vailla kontekstia

Kiistanalaisten historiallisten henkilöiden käsittely luisuu helposti puolueelliseksi. Historioitsijan pitäisi kuitenkin pyrkiä kuvaamaan kohteensa totuudenmukaisesti eikä luomaan vaihtoehtoista todellisuutta, kuten dosentti Petteri Pietikäisen (2006) Freud-arvio tuntuu tekevän.

Kun ryhdytään arvioimaan kriittisesti historian hahmoa, joka herättää voimakkaita tunteita, kuten Urho Kekkosta tai Sigmund Freudia, vaarana on että arvioijan ennakkokäsitykset vaikuttavat hänen havaintoihinsa ja tulkin-toihinsa. Erityisen liukkaalla jäällä ollaan silloin kun kohdehenkilö halutaan demonisoida tai ”paljastaa” huijariksi ja jultata maan rakoon.

Dosentti Petteri Pietikäisen hiljattainen kirja-arvostelu ”Suuri taikuri Freud” (Pietikäinen 2006) tarjoaa esimerkin yksipuolisesta ja vääristä tarkastelusta. Dos. Pietikäisen kirjoitus liittyy laajaan rintamaan, joka hyökkää psykoanalyysia vastaan nimenomaan Sigmund Freudin työn kautta. Lähde-tek-
sina käytetään lähinnä vain torjuvaa kirjallisuutta, ja alkuperäisteoksiin viitataan valikoivasti.* Voidaanko tuolla keinoin selvittää, miten asiat ovat todellisuudessa olleet (*wie es eigentlich gewesen*)? Olen käsitellyt tuontyylistä arvostelua jo toisaalla (Lång 2004: 98–133; 2006a; 2006b) ja keskityn seuraavassa piirteisiin, joita voin pitää uusina.

Dos. Pietikäisen esitys tuntuu pitkälti nojaavan rinnastukseen psykoanalyysi = Freud. Moinen yksinkertaistus ei tietenkään pidä paikkaansa. Vaikka tänä vuonna suomennetut tapauskertomukset toimivat Pietikäisen (2006: 53) mukaan ”tehokkaana kritiikkinä psykoanalyysia vastaan”, ne itse asiassa kertovat analyysitekniikan kehittymisestä. Toisin kuin dos. Pietikäinen vihjaa, psykoanalyttista terapiaa ei enää suoriteta niin kuin hän kuvaa Freudin sitä suorittaneen, vaan varhaisempien analyysien puutteista on otettu opiksi. Tieteellisen kritiikin pitäisi arvioida myös tuota kehitystä.

Vähittäinen kehittyminen ja virheistä oppiminen kuuluu olennaisesti tieteen kehitykseen. Dos. Pietikäinen tuntuu vaativan, että Freudin olisi pitänyt kehittää psykoanalyysi heti alussa lopulliseen ja täydelliseen muotoonsa (jota se ei varmasti ole vielä saavuttanut), vaikka tämä eteni teorioihinsa yrityksen ja erehdyksen menetelmällä, kuten tieteessä on tapana. On selvää, että alkuaikojen hapuilua ei voida arvioida samoilla mittapuilla kuin teorian ja terapian tä-

* Niinpä dos. Pietikäinen (2006: 56) siteeraa Freudin artikkelista ”Konstruktiot analyysissa” (Freud 2005: 188–205) vain esimerkin ”kruunalla voitaa, klaavalla häviät” ja jättää mainitsematta, että seuraavilla 12 sivulla Freud osoittaa syytöksen aiheettomaksi selvittämällä psykoanalyysin tosiasiallista käytäntöä.

mänhetkistä muotoa (anakronismi), ja sadan vuoden kuluttua tiedetään varmasti enemmän kuin nyt.

Dos. Pietikäisen mukaan Freud väitti olevansa ”yksinäinen nero”, joka loi teoriasa tyhjästä (Pietikäinen 2006: 51). Kuvaus ei voisi olla jyrkemmin ristiriidassa todellisuuden kanssa. Freud ilmaisi auliisti velkansa aikaisemmille tutkijoille, kuten Jean-Martin Charcot’lle ja Josef Breuerille (esim. Freud 1946), eikä psykoanalyysin historiankirjoitus suinkaan ole sitä kieltänyt vaan on pyrkinyt selvittämään (esim. Fine 1990; Gay 1990). Toisin kuin dos. Pietikäinen esittää, Freud pyrki aina liittämään työnsä aikaisempaan tutkimukseen ja perinteeseen, niin että se voidaan tulkita varhempien, vakiintuneiden käsitysten laajennukseksi ja täydennykseksi (Lång 2004: 81–83). Dos. Pietikäinen pyrkii katkaisemaan Freudin yhteydet varhempisiin tutkijoihin ja myöhempisiin analyyttikoihin, jotta voisi käyttää leimakirvestään.*

Freudin leimaaminen pelkäksi taitavaksi retoriikoksi vaikuttaa aihetodistelulta. Jos joku esittää asiansa taitavasti, se ei vielä kerro asian totuudesta tai epätotuudesta. Onko James Randi huijari? Sen sijaan dos. Pietikäisen kirjoituksessa on muutamia retorisia keinoja, joita voi pitää tieteen kannalta kyseenalaisina.

Ensinnäkin hän käyttää runsaasti lainausmerkkejä, ja hän pyrkii esittämään tapaukset mahdollisimman kuohuttavassa muodossa, korostamalla niitä psykoanalyysin käsityksiä, jotka tuntuvat voimakkaimmin intuitionvastaisilta, jos arvioijalla ei ole kliinistä kokemusta (oidipaaliset asetelmat, lapsen homoseksuaaliset yllykkeet, ulosteen ja peniksen ja vauvan yhteydet jne.). Tuota voisi kutsua ”päällistelystrategiaksi”.

Jotakin ideaa ei voida todistaa virheelliseksi korostamalla sen intuitionvastaisuutta, koska tieteen historia opettaa, että monia nykytieteen käsityksiä pidettiin aikoinaan intuition- ja järjenvastaisina: että Maa kiertää Aurinkoa; että kevyet ja raskaat esineet putoavat yhtä nopeasti, kun ilmanvastus jätetään huomiotta; että aika ja paikka ovat suhteellisia.

Kaksi muuta strategiaa tuskin johtavat käsitysten tarkentumiseen. 1. Kun kritiikin kohdetta — tässä psykoanalyysia — käsitellään niin myrkyllisesti, että sen edustajat katsovat parhaaksi vetäytyä keskustelusta, ei kriitikko voi katsoa kantansa jääneen vallitsevaksi.† 2. Kun jo edeltä käsin ilmoitetaan, että kritiikillä ei kuitenkaan ole kohteeseen mitään vaikutusta — dos. Pietikäisen (2006: 56) sarvikuonovertaus —, tällä koetetaan vain kääntää huomio pois siitä, että kritiikin tuloksettomuus voisikin johtua kritiikin kätteettomuudesta.

Oudolta vaikuttaa myös se, että dos. Pietikäinen syyttää Freudin käyttämiä käsitteitä ”jargoniksi”. Tieteessä pyritään mahdollisimman täsmälliseen käsitteenmuodostukseen, mutta koska dos. Pietikäinen on jo ennalta päättänyt,

* Tässä voin vain viitata suomalaisiin analyyttikoihin, jotka ovat kehittäneet psykoanalyysia kansainvälisesti merkittävällä tavalla: Pentti Ikonen, Carl Lesche, Eero Rechart, Benjamin Rubinstein, Veikko Tähkä ym.

† Myrkyllisellä retoriikalla ei ole mitään tekemistä dialogin kanssa (esim. Gadamer 1990: 384).

että Freud on huijari, eikä halua tarkastella tätä käsitystään kriittisesti, niin hän voi väittää, että Freudin tieteellinen käsitteenmuodostuskin on vain silmänlumetta. Charles Darwinille ei kuitenkaan mitata samalla mitalla.

Dos. Pietikäinen pyrkii kumoamaan oidipuskompleksin ideaa paitsi korostamalla sen näennäistä epäuskottavuutta myös viittaamalla siihen, että gorillaurokset ”eivät halua paritella” emonsa kanssa.* Etologisesti on kyseenalaista, että jonkin käyttäytymispiirteen osalta vedotaan yhtäkkiä kokonaan toiseen lajiin (*Gorilla gorilla*) ja hylätään varsinaisen tutkimuskohteen (*Homo sapiens*) havainnointi. Tuottaisiko ihmislasten havainnointi liian epämieluisia tuloksia?

Retoriikkaa on sekin, miten Edvard Westermarckin kerrotaan ”murentaneen” oidipuskompleksin teorian. Kuten olen toisaalla esittänyt, Westermarckin ja psykoanalyysin teorian kannattaa mieluummin tulkita komplementaarisesti, koska ne eivät tarkastele ilmiötä samoilta osin (Lång 2004: 120–126; myös Spain 1987; 1988).

Psykoanalyttisesta terapiasta dos. Pietikäinen maalaa sangen synkän kuvan: analyytikko suggeroi ja manipuloi potilaan uskomaan analyytikonpäähänpinttyymiin. Tuossa arvioidaan psykoanalyttikoiden rationaalisuutta ja moraalista luonnetta niin jyrkästi, että väite edellyttää vahvaa näyttöä tuekseen, ennen kuin sitä voi pitää muuna kuin loanheittona.

Dos. Pietikäinen pitää Freudin esittämää teoriaa ”taivaskoukkuna” à la Daniel Dennett. Kun tutustuu psykoanalyysin historiaan ja kliiniseen työskentelyyn, voi kuitenkin havaita syytöksen katteettomaksi. Kuten muissakin tieteissä myös psykoanalyysissa tehdään havaintoja ja muodostetaan hypoteeseja, joiden avulla havaintoja koetetaan selittää. Siinä missä astronomit havainnoivat taivaankappaleita, psykoanalyttikot havainnoivat yksilöllisiä ihmisiä ja psykoanalyysin teorian perustuvat kliiniseen havainnointiin. Yllättäviä havaintoja pyritään selittämään mahdollisimman hyvillä hypoteeseilla, niin kuin Freud meta-psykologisissa ja tietoteoreettisissa kirjoituksissaan selvittää. Tieteen julkisuus ja itseäänkorjaavuus ja kilpailu karsivat alalta tutkijat, jotka manipuloivat tutkimusaineistoa epäasiallisesti; niin käynee myös historiatieteen alalla.

Kuten tieteenfilosofi Charles S. Peirce totesi, tiede on pohjimmiltaan arvailujen esittämistä:

”Niinpä filosofiaani voidaan lyhyesti luonnehtia sanomalla, että siinä fyysikko koettaa esittää maailmankaikkeuden rakenteesta sellaisia arvailuja kuin tieteen menetelmät sallivat käyttäen hyväksi kaikkea, mitä aikaisemmat filosofit ovat tehneet” (Peirce 2001: 15).

Sama asenne luonnehtii Freudin ja muiden psykoanalyttikkojen työtä. Psykoanalyysin käsitykset eivät ole lopullisia, vaan uusi tutkimus johtaa niiden tarkentumiseen ja korjaamiseen.

Dos. Pietikäinen väheksyy psykoanalyysin hoitotuloksia mutta jättää huomiotta psykoanalyttisen hoidon tavoitteet. Psykoanalyysissa ei pyritä poista-

* Epäilyttävää antropomorfismia: Kuinka voitaisiin sanoa, että gorilla ei halua tehdä jotakin? Vain ihmisemoa voidaan nimittää ”äidiksi”.

maan psyykkisiä oireita vaan vapauttamaan itsehavaintoa ja lisäämään potilaan psyykkistä autonomisuutta (Freud 1993: 159; Ollinheimo–Vuorinen 1999: 91–93; Lång 2004: 92–93).

LÄHTEET

- Fine, Reuben 1990: *The History of Psychoanalysis. New Expanded Edition*. Jason Aronson, Northvale. [1979.]
- Freud, Sigmund 1946: Zur Geschichte der psychoanalytischen Bewegung. [1914.] — *Gesammelte Werke* X, s. 43–113. Imago, London.
- Freud, Sigmund 1993: *Johdatus narsismiin ja muita esseitä*. Suomentanut Mirja Rutanen. Love Kirjat, Helsinki. [Zur Einführung des Narzißmus, 1914, & Jenseits des Lustprinzips, 1920, & Das Ich und das Es, 1923, & Aus der Geschichte einer infantilen Neurose, 1918.]
- Freud, Sigmund 2005: *Murbe ja melankolia sekä muita kirjoituksia*. Suomentanut Markus Lång. Vastapaino, Tampere.
- Gadamer, Hans-Georg 1990⁶: Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik. [1960.] *Gesammelte Werke* I. J. C. B. Mohr, Tübingen.
- Gay, Peter 1990: *Freud*. Suomentaneet Mirja Rutanen ja Anna Rutanen. Otava, Helsinki. [*Freud: A life for our time*, 1989.]
- Lång, Markus 2004: Psykoanalyysi ja sen soveltaminen musiikintutkimukseen. [Diss.] *Studia musicologica Universitatis Helsingiensis*, 12 [11]. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Lång, Markus 2006a: Psykoanalyysi ja todellisuus. — Psykoanalyysi-antologia (toim. Petri Meronen). Tulee julkaistavaksi.
- Lång, Markus 2006b: Retoriikkaa ja kirjaviisautta. (*Psykologia*-lehden tilaama vastine.) — <URI:http://www.elisanet.fi/mlang/opinnot/psykologia06.html>.
- Ollinheimo, Ari — Vuorinen, Risto 1999: *Metapsychology and the Suggestion Argument: A Reply to Grünbaum's Critique of Psychoanalysis*. Commentationes Scientiarum Socialium, 53. Suomalainen Tiedeakatemia, Helsinki.
- Peirce, Charles S. 2001: *Johdatus tieteen logiikkaan ja muita kirjoituksia*. Valinnut ja suomentanut Markus Lång. Vastapaino, Tampere.
- Pietikäinen, Petteri 2006: Suuri taikuri Freud. [Kirja-arvostelu.] — *Tieteessä tapahtuu* 6 (24. vsk.), s. 49–57. <URI:http://www.tieteessatapahtuu.fi/0606/Pietikainen0606.pdf>.
- Spain, David H. 1987: The Westermarck–Freud Incest-Theory Debate: An Evaluation and Reformation. — *Current Anthropology* 5 (28. vsk.), s. 623–635, 643–645.
- Spain, David H. 1988: Incest Theory: Are There Three Aversions? — *The Journal of Psychohistory* 3 (15. vsk.), s. 235–253.

© 2006 Markus Lång

Kirjoittaja on helsinkiläinen filosofian tohtori. Hänen väitöskirjansa käsitteli psykoanalyysin tieteellisyyttä ja musikologisia sovelluksia.